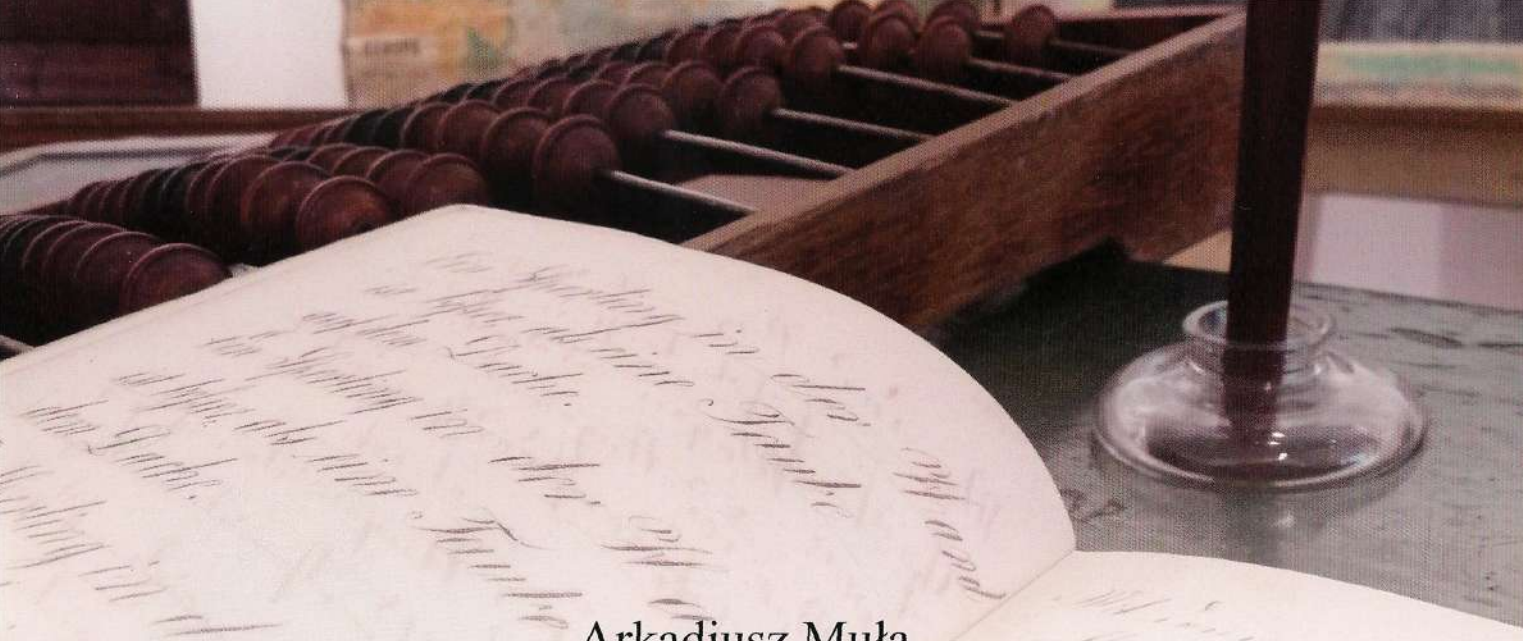

Arkadiusz Muła
Mirosław Szkiłądź

Dzieje szkolnictwa jaworskiego od średniowiecza do współczesności

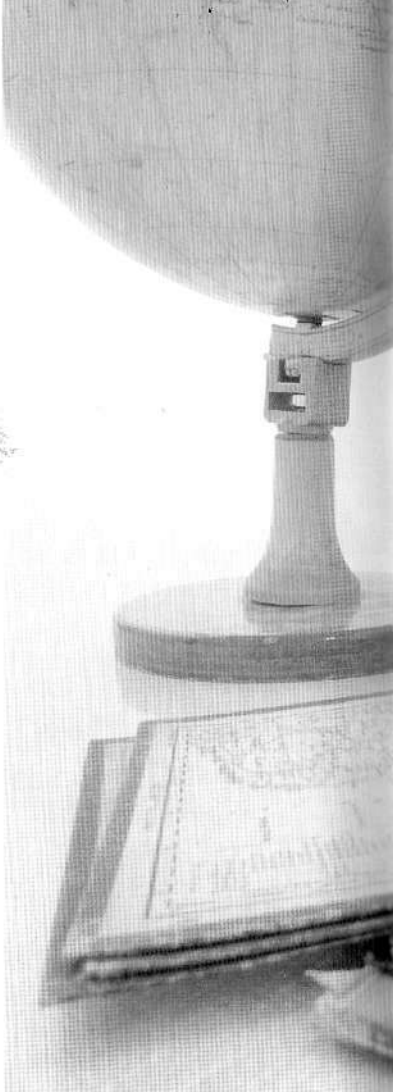

1126499-1

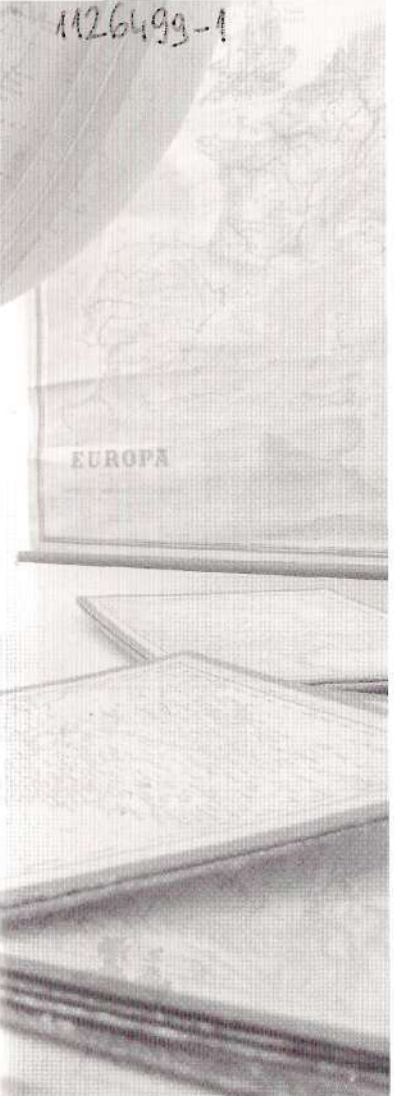

Muzeum Regionalne w Jaworze

MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA
CZYTELNIA
w Jaworze
37(438)(091)
REG.(3)
KD-Pogłw.
Miejska Biblioteka
Publiczna w Jaworze
02401-000086748
z(d)122/2011

Arkadiusz Muła
Mirosław Szkiłądź

Dzieje szkolnictwa jaworskiego od średniowiecza do współczesności

Jawor 2011

Obchodzona w tym roku 65 rocznica założenia I Liceum Ogólnokształcącego im. ks. Bolka I w Jaworze stała się pretekstem do przygotowania w Muzeum Regionalnym w Jaworze wystawy o lokalnym szkolnictwie, którego rozwój można zaobserwować na przestrzeni blisko 700 lat. Istnienie bogatych materiałów źródłowych oraz wzmianek w opracowaniach historyków polskich i niemieckich sprowokowały autorów niniejszej publikacji do zaprezentowania owych nietkniętych lub rozproszonych świadectw aktywności placówek oświaty w jednym opracowaniu. Zebrane informacje pozwalają zapisać oddzielną kartę w bogatej historii i tradycji miasta. Jawor może poszczycić się wybitnymi przedstawicielami kultury i nauki wywodzącymi się z tego regionu, którzy zyskali sławę w odległych zakątkach Europy. W poczet tutejszych mieszkańców wpisują się takie znakomitości jak XVI-wieczny matematyk, Christoph Rudolf z Jawora, jeden z ojców algebry; Carl Friedrich Flögel, filolog i filozof doby oświecenia oraz Johann Carl Gotthelf Werdermann, rektor Akademii Rycerskiej w Legnicy. Tradycja szkolnictwa na terenie dawnego księstwa świdnicko-jaworskiego wywodzi się jeszcze z epoki feudalnej.Niedługo po lokacji Jawora w II połowie XIII wieku, rozpoczyna działalność jedna z najstarszych szkół parafialnych Dolnego Śląska. Na kształt miejscowej edukacji oddziaływały w czasach nowożytnych reformy administracji państwowej stymulujące rozwój szkół elementarnych całej prowincji śląskiej. Jawor za przykładem szkół gimnazjalnych, m.in. we Wrocławiu, Legnicy, Świdnicy i Złotoryi zaprowadził, nowoczesne jak na tamtą epokę, kanony nauczania i wychowania młodzieży. Dużą rolę odegrały w tej dziedzinie przemiany życia religijnego, zwłaszcza kultura reformacji oraz akcja rekatolizacyjna prowadzona po Wojnie Trzydziestoletniej.

Oddzielną historię tworzą funkcjonujące współcześnie szkoły reaktywowane tu po 1945 roku. Mimo licznych konfliktów zbrojnych oddziałujących dotkliwie na życie lokalnej społeczności, czasowego zamykania obiektów szkolnych i ich transformacji na tle dziejów politycznych Dolnego Śląska, jaworski samorząd oraz gminy wyznaniowe nigdy nie lekceważyły konieczności kształcenia młodego pokolenia. Należy przy tym pamiętać, że spuścizną materialną po szkolnictwie dawnych epok są dochowane przykłady obiektów architektonicznych, niegdyś wyróżniające się na tle zabudowy i rozwoju przestrzennego miasta. Do dziś spełniają one utylitarną funkcję obiektów użyteczności publicznej i wpisują się w krajobraz kulturowy współczesnego Jawora. Spójrzmy więc jak – w układzie chronologicznym - przebiegał rozwój edukacji jaworskiej, by z perspektywy czasów obecnych dokonać oceny towarzyszących mu zjawisk.

Aa Aa Aa Aa Aa Aa Aa Aa Aa Aa

Ss Ss Ss Ss Ss Ss Ss Ss Ss Ss Ss Ss Ss Ss

Lekcja 1

Temat: Szkoła Parafialna

Początki szkolnictwa w Jaworze łączą się z działalnością kościoła katolickiego. Pierwsze placówki oświatowe powstały przy parafiach, a także przy zakonach dla uczniów *„poza nowicjatem"*. Duchowieństwo stanowiło najlepiej wykształconą warstwę społeczeństwa średniowiecznego. Księża, jak również zakonnicy przy sprawowaniu funkcji i obrządków religijnych musieli wykazywać się umiejętnością pisania i czytania oraz znajomością języka łacińskiego. W przypadku reprezentowania osoby biskupa lub klasztoru, osoby duchowne brały udział w akcjach kolonizacyjnych, co wiązało się też z koniecznością posiadania wiedzy w zakresie prawa. We Wrocławiu szkolnictwo prowadzone było przez augustianów na Piasku (od poł. XIII w.), premonstratensów św. Wincentego na Ołbinie, czy też joannitów w kościele Bożego Ciała (od 1324 roku).

W okresie rozbicia dzielnicowego napotykamy na pierwsze tego rodzaju struktury w parafiach prowincjonalnych ośrodków. I tak np. w położonym nieopodal Jawora Strzegomiu, jak wynika ze wzmianki archiwalnej, szkoła parafialna istniała już w 1305 roku. Według tradycji pierwszą szkołę mieli założyć franciszkanie w niedalekiej Złotoryi jeszcze wcześniej, bo w 1232 roku.

Zdecydowaną jednak większość szkół utrzymywały parafie miejskie, przy znacznej pomocy władzy świeckiej. W Świdnicy po raz pierwszy szkoła parafialna wzmiankowana jest w 1284 roku, w Złotoryi w 1349 roku, w Lubinie w 1368 roku, w Bolesławcu w 1392 roku. Pierwsza informacja o istnieniu szkoły miejskiej w Jaworze pochodzi stosunkowo późno, bo dopiero z **16 stycznia 1458 roku**. Biorąc pod uwagę zarówno wielkość i rangę miasta, jak również praktykę znaną z sąsiednich miejscowości, powstanie pierwszej scholii można datować wcześniej, na XIV wiek.

Najstarsza szkoła parafialna mieściła się przy parafii św. Marcina. Według miejscowej tradycji pierwsza szkoła miała znajdować się w miejscu nowożytnej plebanii, której XVII – wieczny, zachowany do dziś w niezmienionej formie, budynek należy do cenniejszych zabytków w mieście.

Rozwój szkolnictwa pod egidą patrycjatu miejskiego wiązać trzeba z przywilejami, jakie nadawali miastu kolejni książęta piastowscy: Henryk I Jaworski oraz Bolko II, jak również ostatnia sukcesorka piastowskiego dominium, zmarła w 1395 roku, księżna Agnieszka. Rezydencja księżnej usytuowana została na wzniesieniu przy wjeździe do miasta (dzisiejsza ul. Legnicka) w niedalekiej odległości od budynku szkoły parafialnej przy kościele św. Marcina. Zapewne istniała pewna zależność między ówczesną szkołą parafialną, a kancelarią dworu książęcego. Pracę skryby w kancelarii miejskiej znajdowali z kolei co zdolniejsi uczniowie, adepci szkół elementarnych w Jaworze oraz większych aglomeracji: Legnicy i Wrocławia. Konieczność rozbudowywania systemu szkół elementarnych wiązała się ze scentralizowaniem administracji księstw śląskich pod zwierzchnictwem Korony Czeskiej, co miało miejsce po włączeniu dzielnicy śląskiej do państwa Luksemburgów w I połowie XIV wieku. Potrzeba nauczania coraz liczniejszego grona młodzieży wynikała nadto z powstających wtenczas urzędów, zwłaszcza sądów ziemskich, podlegających starostom, występującym w roli pośredników między władcą a mieszkańcami. Poziom wykształcenia nauczycieli był jeszcze w XIV-XV wieku zróżnicowany. O ich poziomie wiedzy może świadczyć intytulacja występująca w dokumentach. Za przykład może posłużyć wzmiankowany 29 kwietnia 1494 roku pleban przy parafii św. Marcina w Jaworze, Blasius Rule, posiadający stopień licencjata prawa cesarskiego. Tytuł licencjata świadczył o wysokim stopniu wykształcenia jaworskiego duchownego, bowiem uprawniał do prowadzenia zajęć na uniwersytetach.

Domniemana lokalizacja XIV-wiecznej szkoły parafialnej przy obecnej plebanii kościoła w św. Marcina, fot. A. Muła.

Od XV wieku szkołą kierował rektor, mianowany przez władzę kościelną, który do pomocy miał 2-3 nauczycieli. W Jaworze sprawami bytowymi uczniów i nauczycieli zajmował się zarządca majątkiem miejskiej parafii. Proboszcz najmował do pomocy w zarządzaniu szkołą tzw. bakałarza. Na najniższym stopniu uczono gramatykę, retorykę i dialektykę stanowiące tzw. „*trivium*". Nierzadko też do programu nauczania dochodziły podstawy łaciny i śpiewu kościelnego. Wyższy stopień nauczania „*quadrivium*" obejmował arytmetykę, geometrię, muzykę i astronomię. Obie struktury tworzyły tzw. Siedem Sztuk Wyzwolonych wywodzące się z tradycji późnego antyku i wczesnego średniowiecza. Uzyskanie tytułu magistra Siedmiu Sztuk Wyzwolonych było podstawą do kontynuowania dalszej nauki na studiach. Szkoła utrzymywała się z darowizn, czynionych przez bogatych mieszczan jak również opłat wznoszonych przez rodziców. We Wrocławiu wynosiła ona 0,5 grzywny rocznie, a i tak nie pokrywała kosztów jej funkcjonowania. W Złotoryi władze miejskie w XV wieku co jakiś czas podnosiły gaże nauczycieli „dla dobra dzieci" i „aby nasze dzieci jeszcze sumiennej były uczone". Oprócz tego istniały dotacje od osób prywatnych. Złotoryjski nauczyciel Martin Kretschmer otrzymał prebendę w kościele św. Marii Magdaleny „aby pilnie uczył dzieci". Działały też fundacje wspierające ubogich uczniów. Przykładem jest dokument z 16 stycznia 1458 roku, w którym mieszczanin jaworski Nicolaus Spremberg, sprzedał pół grzywny czynszu rocznego ze swego ogrodu przy bramie złotoryjskiej z przeznaczeniem na zakup odzieży dla biednych uczniów. Informacje o innych darowiznach pochodzą z kroniki Christiana Fischera wydanej w 1802 roku. Kronikarz wymienia powstałą pod koniec XV wieku fundację św. Elżbiety, które sumy kapitałowe miały być wypłacane ubogim żakom.

Pierwszy budynek szkolny, wybudowany w 1513 roku, fragment panoramy Friedricha Bernharda Wernera, poł. XVIII w. Zbiory Muzeum Regionalnego w Jaworze.

W 1513 roku wybudowano szkołę przy murze miejskim, tuż obok fary. Z czasem droga przy której ten budynek się znajdował, zaczęto nazywać ulicą Szkolną (*Schulgasse*) i nazewnictwo to pozostało do dzisiaj. Środki na wzniesienie nowego obiektu mogły pochodzić z funduszy miejskich, ponieważ władze Jawora dążyły do wyeliminowania wśród jej obywateli analfabetyzmu. Powiększony obiekt mógł pomieścić obok sal uczniowskich dodatkowe pomieszczenia mieszkalne dla nauczycieli. Z nadejściem epoki odrodzenia i kultury humanizmu szkolnictwo elementarne stało się obowiązkowe. W 1544 roku radni jaworscy zabronili nawet przyjmowania do prawa miejskiego osób niepiśmiennych. Na Dolnym Śląsku istniał coraz częstszy w renesansie zwyczaj pobierania dodatkowych, nieobowiązkowych zajęć przez młodzież. Lekcje prywatne były odpłatne, jednakże niezwykle popularne. Powodem ich popularności mógł stać się zaprowadzony w szkolnictwie śląskim w XVI stuleciu obyczaj zadawania wypracowań domowych. W I połowie XVI wieku, po wzniesieniu zabudowań klasztornych oraz kościoła przez przybyłych do miasta bernardynów, utworzona została szkoła klasztorna dla zakonników.

Czy wiecie, że...

Jednym z ojców algebry był słynny nauczyciel matematyki żyjący w epoce renesansu, urodzony w Jaworze, Christoph Rudolph (1499-1545); opublikował on w 1526 roku w Strasburgu podręcznik do algebry zatytułowany *„Künstliche Rechnung mit der Ziffer und mit den Zahlpfennigen"*. W zmodyfikowanej postaci został on wydany drukiem w Augsburgu w 1588 roku, dzięki czemu zyskał sławę w krajach niemieckojęzycznych. Odkryta przez Jaworzanina metoda rozpisywania wzorów matematycznych i prowadzenia obliczeń posłużyła do wprowadzenia nowożytnych podręczników algebry do szkół w całej Europie. Zasługą Christopha Rudolpha było ponadto utworzenie w 1535 roku własnego oznaczenia pierwiastka w stopniu 2 i 3. Oznaczenie te funkcjonują w matematyce do dziś.

Klasycystyczny budynek przebudowanego obiektu szkoły z 1513 roku przy ul. Szkolnej 2, fot. A. Muła.

Lekcja 2

Temat: Szkolnictwo protestanckie

Wraz z rozwojem reformacji w mieście cała infrastruktura szkolna przeszła w ręce protestantów. Ponadto, w 1556 roku po wypędzeniu bernardynów z Jawora protestanci przejęli szkołę klasztorną. Po zaanektowaniu w 1563 roku przez luteran kościoła św. Marcina przestała funkcjonować szkoła parafialna. Budynek do którego uczęszczała młodzież przy ul. Szkolnej stał się za ciasny i dlatego też magistrat postanowił zaadaptować na cele oświatowe basteję zwaną „Zamkiem Anioła". Prace budowlane rozpoczęto z inicjatywy pierwszego pastora parafii św. Marcina, Lorenza Profe w 1572 roku. Uroczyste otwarcie nowej szkoły odbyło się 29 września 1573 roku. Uczyło w niej trzech nauczycieli. Rektorem został Hans Dittmann, kantorem Melchior Schiling a bakałarzem Johann Hauptmann. W 1606 roku utworzono jeszcze stanowisko konrektora. Pierwszym był Paul Markus, który pomagał chorowitemu rektorowi Melchiorowi Klimpke. Rektora powoływała z reguły rada miasta.

Widok na ul. Szkolną i Poniatowskiego na widokówce sprzed 1914 roku. Od lewej: basteja zw. Zamkiem Anioła, pośrodku: budynek szkoły katolickiej. Zbiory Muzeum Regionalnego w Jaworze.

Uczęszczali do niej nie tylko dzieci mieszczan, lecz także okolicznej szlachty. Poziom nauczania musiał być na wysokim poziomie, skoro w swoim sprawozdaniu rektor Samuel Gottlieb Bormann, podkreślił, że jaworscy absolwenci radzą sobie *„w szkołach w Złotoryi i we Wrocławiu"*. Mowa tutaj o słynnej średniej szkole, gimnazjum Walentina Trotzendorfa przy kościele mariackim w Złotoryi oraz dwóch gimnazjach wrocławskich: św. Elżbiety oraz św. Marii Magdaleny. Nowością w szkołach protestanckich w XVI wieku było wprowadzenie zarządu szkolnego powoływanego wśród uczniów. Nosił on nazwę *„magistratus scholasticus"*. Struktura szkoły jaworskiej nawiązywała do świetnej tradycji pierwszych uczelni luterańskich Dolnego Śląska. Były nimi m.in. elementarna legnicka szkoła parafialna przy kościele św. Apostołów Piotra i Pawła oraz Uniwersytet Legnicki, pierwsza wyższa uczelnia protestancka w Europie, założona w 1523 roku.

Wśród uczniów jaworskich krzewiono wzorem renesansowego szkolnictwa luterańskie idee tzw. „republiki szkolnej" przejawiającej się w dochodzeniu do wysokich godności i stanowisk przy wychowaniu poprzez pracowitość i posłuszeństwo. Metodą utrzymywania dyscypliny były kary pieniężne, cielesne jak również karcer. Nauka w szkołach protestanckich była odpłatna, z wyjątkiem uboższych, których zwalniano z opłat. Na podstawie danych ze szkoły w Świdnicy, wiemy iż czesne kwartalne wynosiło 8 groszy. Rosnąca liczba uczniów w szkołach wiązała się z nauczaniem Marcina Lutra, który upowszechnił zwyczaj katechizacji młodzieży. Pobożność i stosunek do Biblii nie wystarczały już przy przysposobieniu do życia chrześcijańskiego. Wymogiem stała się umiejętność czytania tekstów.

Na początku XVII stulecia ponownie pojawił się problem przepełnionej szkoły, w związku z czym przeniesioną ją w 1613 roku - tak jak pierwotnie - do klasztoru bernardyńskiego, który w tym czasie stał opuszczony. Ponadto pojawił problem tak zwanych „pokątnych szkół". Były to lekcje udzielane w prywatnych domach przez nauczycieli, nie zawsze z zgodnie prawem. Zjawisko to zanikło dopiero około 1815 roku. Upowszechnienie szkolnictwa protestanckiego w Jaworze nastąpiło po 1609 roku w okolicznościach wydania przez cesarza Rudolfa II Habsburga tzw. listu majestatycznego przyznającego ludności Dolnego Śląska wyznania ewangelicko-luterańskiego równego prawa z katolikami. Pod naciskiem stanów śląskich cesarz zezwolił nie tylko na budowę kościołów, lecz również szkół.

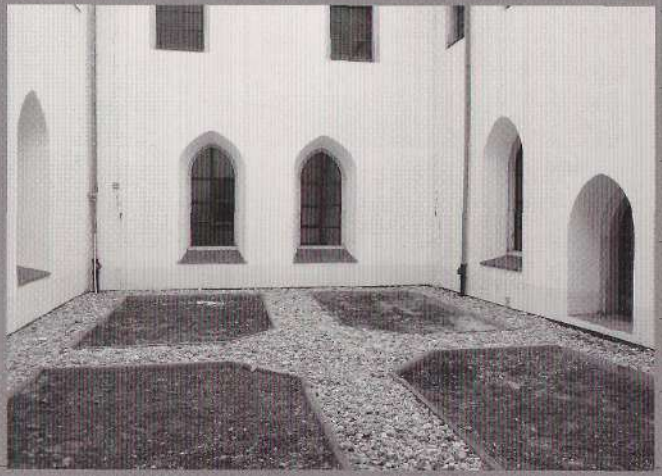

Dawny klasztor bernardyński przy ul. Klasztornej 6, do którego w 1613 roku przeniesiono szkołę ewangelicką, fot. A. Muła.

Lekcja 3

Temat: Czasy rapiera, głodu i zarazy

Pracę w szkołach przerwała wojna trzydziestoletnia (1618 – 1648). Przebieg działań wojennych, bez względu jaka była to armia, charakteryzował się zawsze trzema stałymi punktami. Najpierw miasto było zdobywane lub samo się poddawało, następnie go łupiono, a w dalszej kolejności wyganiano duchownych i nauczycieli. Pierwsze takie wypędzenie miało miejsce w styczniu 1629 roku. Rektor Christoph Wagner, konrektor Peter Weiss, kantor Kempisch i bakałarz Lanndmann zostali zmuszeni przez dragonów opawskiego księcia Karla Eusebiusa von Lichtenstein do opuszczenia miasta. Szybko zorganizowano szkołę katolicką, zmuszając dzieci z protestanckich rodzin do uczęszczania do niej. Sytuacja ta powtórzyła się w 1632 roku. Tym razem nauczyciele katoliccy musieli uciekać przed żołnierzami brandenbursko – saskimi generała Arnima. Z powodu powrotu w 1638 roku bernardynów do miasta, szkoła ewangelicka musiała opuścić mury klasztoru. Prawdopodobnie księgozbiór szkoły zasilił zbiory biblioteki zakonnej, jak wynika z ostatnich odkryć archiwalnych, został w 1633 roku przeniesiony do ratusza i zwrócony bernardynom po kilku latach. Na skutek Wojny Trzydziestoletniej szkolnictwo ewangelickie podupadło. Regres dotknął pozostałe ośrodki szkolnictwa protestanckiego śląska. Zamknięto m.in. szkoły w Złotoryi i Świdnicy.

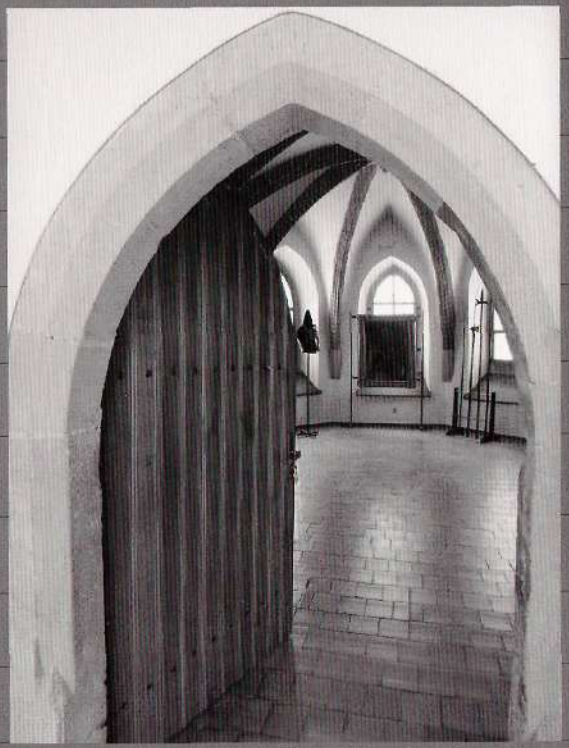

Pomieszczenie dawnego kapitularza w klasztorze bernardynów, w którym w XVII wieku przechowywano zbiory biblioteki szkoły ewangelickiej oraz dawnej biblioteki klasztornej, fot. A. Muła.

Lekcja 4

Temat: Powestfalski porządek

Pokój Westfalski zawarty w 1648 roku pominął sprawę szkolnictwa ewangelickiego. Jego reaktywowanie jaworskim protestantom zajęło dużo czasu i wysiłku. Dopiero w 1654 roku Otto hrabia von Nostitz, starosta ks. świdnicko – jaworskiego zezwolił na powstanie prywatnej szkoły w celu kształcenia kilku chłopców na potrzeby służby liturgicznej. Kolegium kościelne zatrudniło wówczas Johanna Ferdynanda Göldnera na stanowiskach kantora, organisty i po części dzwonnika. Miał on też ich uczyć śpiewu, gry na pianinie, czytania, pisania i leczenia. Lekcje odbywały się u niego w domu w godzinach przed i po południowych. Po Wojnie Trzydziestoletniej coraz powszechniej wykorzystywano teksty drukowane w śląskich oficynach. W 1683 roku powstaje w Jaworze drukarnia miejska. Znaleźli w niej zatrudnienie zapewne absolwenci miejscowej szkoły katolickiej i protestanckiej. W drukarni powstawały druki ulotne oraz pisma okolicznościowe. Z zachowanych inwentarzy spadkowych mieszczan jaworskich, wynika, że w ostatniej ćwierci XVII wieku do częstych praktyk należało posiadanie domowego księgozbioru. Było to zazwyczaj kilka lub kilkanaście woluminów, pośród których poślednie miejsce zajmowała Biblia. Pisma religijne były już wtenczas nabywane po stosunkowo niskiej cenie, co sprzyjało procesowi alfabetyzacji.

Czy wiecie, że...

Najstarszy, znany przykład szkolnego podręcznika do gramatyki i ortografii w Jaworze pochodzi z 1693 roku. Podręcznik zatytułowany „*Schulsche Ortographica*" znajdował się w księgozbiorze mieszczanina jaworskiego Petera Maldechßa, notabene miejscowego sprzedawcy piwa.

W latach 80-tych XVII wieku w mieście odnotowanych jest przy najmniej dwóch „Buchbinderów", znajdujących zatrudnienie m.in. przy oprawianiu prywatnych księgozbiorów. Na podstawie spisów inwentarzowych możemy oszacować liczbę poważniejszych zbiorów bibliotecznych mieszczan na około 30-40. W niektórych napotykamy na liczbę nawet 200-300 pozycji, w tym dzieła literatury światowej, księgi prawnicze, medyczne, przyrodnicze oraz historyczne. Z brakiem powszechnego nauczania ewangelickiego Jaworzanie poradzili sobie gromadząc pisma ideologów reformacji: Lutra i Melanchtona. Do około 1690 roku napotykamy w źródłach na kilkadziesiąt wzmianek o posiadaniu przez Jaworzan ksiąg XVI-wiecznych reformatorów. Także w zbudowanym w 1654 roku Kościele Pokoju kondygnacje empor ozdobiono scenami ze Starego i Nowego Testamentu opatrzonymi inskrypcjami. Cykl 143 malowideł musiał zastąpić edukację religijną w szkole.

Kościół Pokoju w Jaworze. Stan sprzed 1945 r. Zbiory Muzeum Regionalnego w Jaworze.

Lekcja 5

Temat: Zbawienna konwencja

Po podpisaniu konwencji w Altrandstädt w 1707 roku władze cesarskie zaczęły prowadzić wobec protestantów bardziej ugodową politykę, m. in. zezwalając na budowę szkół. W Jaworze nowy gmach tzw. łacińskiej szkoły został zbudowany 20 listopada 1709 roku, usytuowany przy ob. ulicy 1 Maja (dziś nie istnieje, teren parkingu i składu budowlanego) w bliskim sąsiedztwie Kościoła Pokoju. Nowe szkoły powstały także w Kożuchowie, Żaganiu, Miliczu, Jeleniej Górze, Kamiennej Górze przy tzw. Kościołach Łaski. W 1714 roku była to szkoła trzyklasowa, którą kierował rektor, z pomocą konrektora. Do nauki śpiewu zatrudniono kantora oraz nauczyciela. Nauka odbywała się w godzinach 7.00 – 10.0 i 13.00 – 15.00. Uczono łaciny, języka niemieckiego, greki, śpiewu i religii. W pierwszej klasie zajęcia z uczniami prowadził rektor i konrektor, w drugiej konrektor i kantor, w trzeciej kantor i nauczyciel. W sumie rektor tygodniowo uczył 16 godzin, konrektor 18 godzin, kantor i nauczyciel po 22 godziny. Dla zdolniejszej młodzieży fundowano stypendium cesarskiej kamery, ustanowione w XVIII wieku w wysokości 34 reńskich talarów 23 srebrnych groszy. Szkolnictwo jaworskie skoncentrowane wokół parafii Kościoła Pokoju oddziaływało z czasem na edukację protestancką całego Dolnego Śląska. W 1755 roku diakon i rektor szkoły miejskiej w Bolkowie, Johann Georg Bayer (1695-1779) publikuje w jaworskiej oficynie „*Der evangelische Katechismus*", jedno z ważniejszych dzieł w zakresie edukacji religijnej na terenie księstwa świdnicko-jaworskiego.

Widok budynku dawnej szkoły łacińskiej przy Kościele Pokoju wg kopii planu B. Wernera z poł. XVIII wieku (oznaczony nr 18), fot. A. Muła.

Pewne zmiany nastąpiły także w szkolnictwie katolickim. Proboszcz parafii św. Marcina, w wyniku reformy szkolnictwa, która objęła Monarchię Habsburską za cesarza Józefa I, podlegał nadzorowi Kreis=Schulen=Inspectora, z siedzibą w Legnicy. Nowa reforma z początku XVIII wieku miała za zadanie ujednolicenie programu nauczania, jego dostosowanie do ogólnych standardów edukacji, jak też usprawnienie działań administratorów szkół, z myślą o obiektach zlokalizowanych na prowincji. Szkolnictwo katolickie na Dolnym Śląsku podlegało komisji biskupiej we Wrocławiu do 1812 roku, a zatem do wprowadzenia w życie edyktu sekularyzacyjnego.

Czy wiecie, że...

Z 1513 roku pochodzi wzmianka o budowie najstarszego budynku szkoły jaworskiej, który przetrwał do czasów obecnych. Jest nim przylegający do murów miejskich przy tzw. Bastei Anioła dom mieszczący się przy obecnej ulicy Szkolnej 2. Zagadką pozostaje fakt zlokalizowania obiektu przy murach obronnych i bastei, a więc na obszarze zmilitaryzowanym. Aż do XX wieku mieściła się w nim szkoła parafialna. Na podstawie kopii niezachowanego dziś planu miasta sztychowanego przez śląskiego topografa Friedricha Bernharda Wernera (1690-1776) około 1750 roku, wiemy, iż budynek szkoły odznaczał się dużymi gabarytami na tle sąsiedniej zabudowy kamieniczek mieszczańskich. Na przełomie XVIII/XIX wieku gotycko-renesansowy budynek znacznie rozbudowano w klasycystycznym stylu i w tej formie możemy go obecnie oglądać.

Lekcja 6

Temat: Pruskie reformy oświatowe

Pod panowaniem pruskim na Śląsku, umocnionym wygraną Prus w wojnie z Austrią zakończoną w 1763 roku, rozpoczęły się reformy szkolnictwa w duchu oświecenia. W ostatniej ćwierci XVIII wieku w szkolnictwie jaworskim zaprowadzono obowiązek nauczania języka niemieckiego, wypierającego z czasem łacinę i grekę. Przyjęto zasadę świeckiego wychowania młodzieży czemu towarzyszyło zakładanie szkół poza budynkami parafii. Na poziomie szkolnictwa elementarnego wydany przez króla Prus Fryderyka II regulamin zaprowadził obowiązek powszechnego nauczania dzieci w wieku od 5 do 13 lat. Reforma szkolnictwa przeprowadzana wówczas na Śląsku pozwoliła na otwieranie szkół, w których obowiązywało nauczanie praktycznych dyscyplin, takich jak nauki techniczne, uprawa roli, budownictwo wojskowe i cywilne. Rozwój szkół o różnych profilach specjalizacji już na poziomie gimnazjalnym dokonywał się na tle rewolucji przemysłowej przynoszącej gwałtowny wzrost zaludnienia miast i powstawanie nowych gałęzi technologicznych. Szkoła ewangelicka wzorowała się najpewniej na strukturze pierwszej tzw. realnej szkoły utworzonej w Berlinie w 1744 roku. Na terenie Dolnego Śląska szkoły realne zdobyły popularność na początku XIX stulecia począwszy od Wrocławia. Nowa jakość edukacji dotarła również na śląską prowincję. W XIX wieku w Jaworze nauczano już kilkunastu przedmiotów praktycznych.

Czy wiecie, że...

Z XVIII-wiecznych dokumentów Miejskiej Szkoły Ewangelickiej w Jaworze wiemy, że nauczano w niej dwóch obcych języków: łaciny oraz greki. Jednak z treści znacznie starszych inwentarzy spadkowych mieszczan jaworskich, spisanych po Wojnie Trzydziestoletniej w 1684 roku wynika, iż języka greckiego uczono się już w II poł. XVII wieku. Potwierdza to obecność w prywatnych księgozbiorach mieszkańców starodruków, jak np. „*Lexicon graecolatinum*".

Kk Kk Kk Kk Kk Kk

Lekcja 7

Temat: Reprezentanci oswiecenia

Z miejską oświatą związani byli dwaj wybitni przedstawiciele oświecenia znani w państwie pruskim z bogatego dorobku naukowego i pracy dydaktycznej. Pierwszym z nich był Carl Friedrich Flögel (1729-1788), znany śląski filozof i pedagog. Urodził się w Jaworze, gdzie pobierał nauki w ewangelickiej szkole elementarnej. Wyższe studia ukończył w Halle. W 1761 roku piastował stanowisko wykładowcy, a zarazem przewodniczącego stowarzyszenia uczniowskiego słynnego wrocławskiego Gimnazjum św. Marii Magdaleny. Rok później pełnił funkcję prorektora *Lateinischen Schule* w Jaworze. Stanowisko rektora tej placówki piastował od 1773 roku. Program szkolny publikowany przez Flögela 1768 roku świadczy o prowadzeniu w jaworskiej szkole zajęć z literatury i filozofii klasycznej, w tym czytanie i analizę pism Sokratesa. W 1774 roku uzyskał tytuł profesora filozofii w Akademii Rycerskiej w Legnicy, wyższej uczelni kształcącej młodzież szlachecką z terenu Dolnego Śląska i krajów ościennych. Wiele lat poświęcił studiom z literaturoznawstwa, czego owocem stały się publikacje wydane pod koniec jego życia: *„Geschichte der komischen Litteratur"* (1784) oraz *„Geschichte der groteskekomischen. Ein Beytrag zur Geschichte der Menschheit"* (1788).

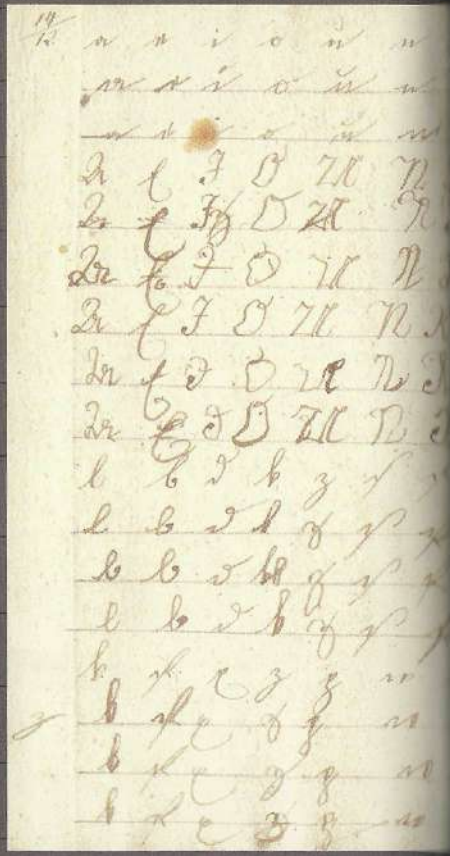

Strony zeszytu do kaligrafii w szkole elementarnej
w Jaworze z 1818 roku
Zbiory Muzeum Regionalnego w Jaworze.

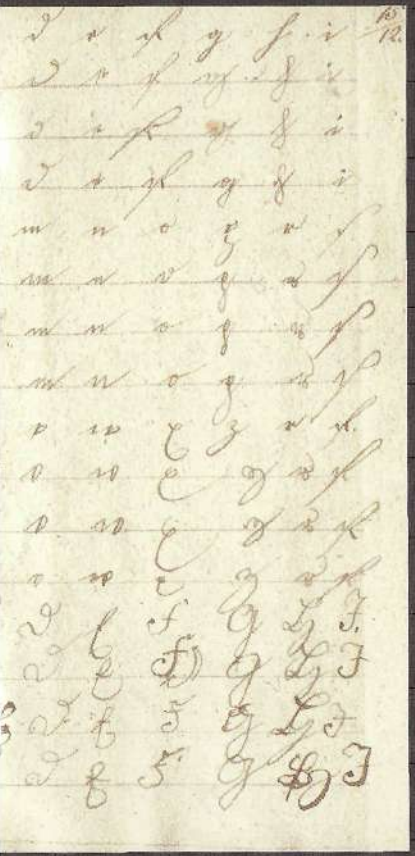

Drugim wybitnym myślicielem epoki oświecenia był Johann Carl Gotthelf Werdermann (1755-1833). Przyszły filozof urodził się w Jaworze. Jako kilkuletni chłopiec był świadkiem ostatniego etapu wojen prusko-austriackich o prowincję śląską, zwanego Wojną Siedmioletnią (1757-1763). Pochodził z dobrze wykształconej rodziny mieszczańskiej. Jego ojciec, Mathias Werdermann był prokonsulem oraz inkwizytorem księstwa świdnicko-jaworskiego. Jego matka, Johanna Rosina Eitner, urodzona w Lesznie, była córką kupca. Bratem filozofa był Friedrich Werdermann, członek królewskiej rady wojennej. W wieku 11 lat Johann Carl ukończył z wyróżnieniem szkołę elementarną. W szkole średniej w Jaworze zdobył gruntowne wykształcenie w dziedzinie geometrii. W 1772 roku rozpoczął studia z dziedziny prawa na uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą. Na uniwersytecie w Halle kontynuował edukację w zakresie filozofii. Uczęszczał tam także na zajęcia z prawa kanonicznego i feudalnego. W 1775 roku rozpoczął praktykę jako nauczyciel domowy oraz radca prawny w Świdnicy. W 1783 roku poślubił córkę głogowskiego aptekarza, Christianę Zabuhl. Nowożeńcy zamieszkali w tym samym czasie w Legnicy. Tutaj powstała pierwsza filozoficzna rozprawa Werdermanna pt. „*Theodicee*".Dzięki niej, w 1788 roku uzyskał on tytuł profesora Akademii Rycerskiej w Legnicy. Dziesięć lat później objął stanowisko rektora innej znanej szkoły: Królewskiego i Miejskiego Gimnazjum w Legnicy. Wkrótce zasłynął z publikacji o metodach wychowania, nauczaniu algebry, logiki oraz botaniki. Opracował ponadto oświeceniowe kompendium wiedzy z zakresu najnowszych dziejów Prus pt. „*Encyclopaedia juvenilis*". Jego dysertacje publikowano w głównych ośrodkach naukowych Prus: Lipsku i Berlinie. Jako nobilitowany mieszkaniec Legnicy, odznaczony złotym orderem – przyznawanym przez Akademię Rycerską - zamieszkał na przełomie XVIII i XIX wieku w budynku przy ul. Chojnowskiej.

Lekcja 8

Temat: Teatr szkolny

Szkoła oprócz funkcji wychowawczo – dydaktycznej pełniła nadto rolę ośrodka kultury. Raz w roku uczniowie wystawiali sztukę teatralną, autorstwa jednego z nauczycieli. Zachowało się 24 dramatów z lat 1737 – 1781, w tym spektakl pióra Gottfrieda Stutza napisany z okazji 100-lecia Kościoła Pokoju. Warto zaznaczyć, że teksty dramatów wraz z innymi ulotnymi drukami szkolnymi drukowano w jaworskich oficynach.

W dniu 28 marca 1790 roku o godz. 22 wybuchł w budynku szkolnym pożar, który strawił wieżę, zegar i salę teatralną. Zniszczenia usunięto bardzo szybko, bo już 16 października tegoż roku budynek był użytkowany.

We wrześniu 1809 roku szkoła łacińska obchodziła 100-lecie swego istnienia. Z tej okazji zorganizowano uroczyste obchody i wydano drukiem okolicznościowe wydawnictwa zawierające sławiącą szkołę pieśń zaczynającą się od słów: *„Herr, unser Gott, Dich preisen wir / Herr, unser Gott, wir danken Dir"* (*„Panie, nasz Boże, Ciebie wychwalamy / Panie, nasz Boże dziękujemy Ci"*) oraz hymn pochwalny *„Jauchze in frohen Jubelchören"* (*„Weselcie się w radosnym chórze jubileuszowemu"*).

Dancbares Andencken
der grossen Wohlthat,
Welche GOTT
Deutschland und Schlesien
durch den Nach-Friedens-Schluß
Nürnberg, entwickelten und unverschwiegenen
EXECUTIONS-
Haupt-RECESS,
des
Westphälischen Friedens
erneuerte,
Wovon
das höchst erfreute Andencken
des Anno 1701. gestifteten Königreichs
Erhohten Preussens,
Durch die Evangelische Schul-Jugend
in JAUER
auf der gewöhnlichen Schul-Bühne
in einem
DRAMATE
vorgestellet
von
Gottfried Stutz,
1.

2.

1. Strona tytułowa sztuki Gottfrieda Stutza o Pokoju Westfalskim, 1751 r.
Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Oddział w Legnicy. Akta Państwowego. Gimnazjum w Jaworze.

2. Budynek dawnego klasztoru franciszkanek przy ul. Żeromskiego. Tutaj do końca XIX wieku mieściły się szkoły elementarne (katolicka i ewangelicka), fot. P. Kądziołka.

Lekcja 9

Temat: „Ten piękny XIX wiek"

W 1809 roku Wilhelm von Humboldt (1767 – 1835), kierownik pruskiego ministerstwa wyznań i oświecenia, zreformował pruską oświatę. Wprowadzono trójstopniowe szkolnictwo tj. szkoły elementarne, gimnazja i uniwersytety, zaś w 1851 roku obowiązek szkolny dla wszystkich. W tym okresie istniały w Jaworze szkoła: katolicka, ewangelicka dla chłopców oraz ewangelicka dla dziewcząt. Ta ostatnia do 1847 roku mieściła w dawnym klasztorze franciszkanek przy ul. Żeromskiego, skąd następnie została przeniesiona do budynku przy obecnym placu Kilińskiego. Opuszczone pomieszczenie z kolei zajęła szkoła katolicka. W 1904 roku uczennice ewangelickie zostały przeniesione do nowego gmachu przy pl. Bankowym.

Obecny plac Kilińskiego, w głębi budynek klasztorny, w którym w latach 1613 – 1638 mieściła się szkoła ewangelicka, pocztówka pocz. XX w. Zbiory Muzeum Regionalnego w Jaworze.

Dzięki wspomnieniom Heinricha Meisnera znamy warunki panujące w klasie szkoły elementarnej. *„Klasa, w której stawiałem pierwsze kroki w sztuce abecadła* – napisał po latach Meisner – *leżała na ulicy Żeromskiego; był to wielki i wysoki pokój, gdzie pięćdziesięcioro dzieci wciśnięte w stare ławki drżało przed swym nauczycielem Heidingsfeldem, pedagogiem starej daty, wymachującym pałeczką, którą pokazywał, wybijał takt i karał. Każdy uczeń miał tabliczkę z łupku i dwa pisaki, gąbek nie było, używaliśmy do ścierania szmatek, a zmazując z tablicy mieliśmy szmatkę zwilżyć własną śliną. Dopiero w II klasie, pod kierownictwem niejakiego Iglera, zapoznaliśmy się z atramentem, ale piór ze stalówkami nie było; nauczyciel sam przycinał dla nas gęsie pióra, które długo pozostałe w użyciu. Stary dyrektor Pätzold do końca życia posługiwał się nimi, a był dobrym kaligrafem".*

02401-0000867148

W dalszej części swych pamiętników opisał on metody nauczania. *„Elementarz mieliśmy stary i znany, dziełko Johanna Ballhorna. Na okładce była rycina kury, co dawało powód do fałszywych przypuszczeń. Nauka pierwszaków odbywała się za pomocą śpiewu pod akompaniamentem skrzypiec nauczyciela, który swym ochrypłym głosem przewodził naszemu chórowi nie mniej jednak nauczyłem się dzięki temu wiele piosenek, które pamiętam do dzisiaj".* Zamieścił także bardzo interesujący opis mundurku szkolnego. *„Latem nosiło się koszulę i kitel czy fartuch, przepasany paskiem, długie sięgające do kostek spodnie, krótkie skarpety i wygodne sznurowane kamasze ... Zimą do tego wełniana podkoszulka albo ocieplacz noszony pod kitlem, a sam kitel nie był z płótna jak latem, lecz z grubszej tkaniny, ale płaszczy się nie nosiło, nie nosiło się też kalesony czy rękawiczek. Przy ostrej zimie owijało się uszy chustą. Dopiero, gdy miałem ok. 10 lat, zaczęto używać w zimie tzw. hiszpańskich kołnierzy z grubego materiału, które na siebie narzucano, oraz noszonych na sznurku szyi rękawiczek z jednym palcem – robione z futra".*

Czy wiecie, że...

Z początku XIX wieku znany jest pierwszy jaworski przykład zeszytu szkolnego do kaligrafowania, zwany *„Zeszytem pięknego pisania"*. W powszechnym użyciu było wtenczas niemieckie pismo neogotyckie, nazwane tak ze względu na krój poszczególnych liter, który przyjął się w kancelariach dworskich, kościelnych oraz w klasztorach w XIV-XV wieku. Liternictwo wywodziło się z formy łacińskiego alfabetu, jednakże wzbogacono je o łamane i bardzo zdobne kontury. W XV wieku pismo wyróżniały wprowadzone do kształtu pojedynczych liter nadmierne wybrzuszenia, co dało następnie początek narodowemu pismu niemieckiemu, zwanemu potocznie *"szwabacha"*. W XVII wieku szwabachę wyeliminowała tzw. *"fraktura"*, czyli forma łamana stosująca nierzadko ostre kąty w kroju liter. W Niemczech, w tym na terenie prowincji śląskiej w czasach pruskich, tradycję pisma gotyckiego kontynuowało liternictwo neogotyckie popularne tu jeszcze w XIX i na początku XX wieku. Oficjalnie pismo neogotyckie wycofali naziści w 1941 roku, do dziś jednak w niektórych kantonach w Szwajcarii możemy się spotkać ze zwyczajem jego zapisu. Na Dolnym Śląsku gotyckiego pisma nauczano w szkołach miejskich już w czasach nowożytnych, jednak jako osobny przedmiot kaligrafia obowiązywała tu od XVIII wieku.

PRZEDMIOT	KLASA				
	IV	III	II	I	RAZEM
Religia	4	4	3	4	**15**
J. niemiecki	5	3	3	4	**15**
J.francuski	0	2	2	2	**6**
Łacina	4	4	4	4	**16**
Historia	1	2	2	2	**7**
Geografia	1	2	2	2	**7**
Historia naturalna	1	2	1	1	**5**
Morfologia (Formenlehrer)	1	0	1	0	**2**
Rachunki	4	3	2	2	**11**
Planimetria	0	1	0	2	**3**
Geometria	0	0	3	0	**3**
Arytmetyka	0	0	1	0	**1**
Fizyka	0	0	1	1	**2**
Chemia	0	0	0	1	**1**
Technologia	0	0	1	1	**2**
Kaligrafia	1	1	2	1	**5**
Nauka rysunku	1	1	1	1	**4**
Nauka śpiewu	2	2	1	1	**6**
RAZEM	**25**	**27**	**30**	**29**	**111**

Źródło: Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Oddział w Legnicy, Państwowe Gimnazjum w Jaworze, sygn. 7

W 1820 roku szkoła łacińska przekształcona została w gimnazjum (oficjalna nazwa Miejska Szkoła Ewangelicka), w którym utworzono IV klasę. Zachowane źródła pozwalają nam poznać program nauczania, ilość godzin przeznaczany na dany przedmiot oraz ciało pedagogiczne. W 1852 roku jej rektorem był wówczas dr Pätzoldt, konrektorem Grabert, kantorem Fischer, pierwszym nauczycielem Menzel i drugim nauczycielem Franke.

Tabela nr 1
Przedmioty nauczania oraz ilość godzin w poszczególnych klasach w rozliczeniu tygodniowym w Miejskiej Szkole Ewangelickiej w roku 1852

Z tego zestawienia wynika, że najwięcej zajęć mieli uczniowie klas drugich. Dużo czasu poświęcano nauce łaciny, języka niemieckiego i religii. Z nowożytnych języków obcych chętnie uczono się francuskiego. Wykładano także bardziej wyspecjalizowane przedmioty jak planimetrię (obliczanie i rysowanie brył geometrycznych) czy kaligrafię.

Przedmiot / Nauczyciel	Religia	J. niemiecki	Łacina	J. francuski	Historia	Historia naturalna	Geografia	Morfologia	Technologia	Rysunek	Fizyka	Chemia	Planimetria	Geomeria	Rachunki	Arytmetyka	Kaligrafia	Nauka śpiewu	**Razem**
Dr Pätzold Rektor	4	4	8	6	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**25**
Grubert Konrektor	-	3	8	-	4	-	-	-	-	-	1	-	3	3	3	1	-	-	**23**
Fischer Kantor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**6**
Menzel 1 nauczyciel	7	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-	5	6	**26**
Franke 2 nauczyciel	4	5	-	-	-	5	7	2	2	4	1	1	-	-	-	-	-	-	**31**
Razem	**15**	**15**	**16**	**6**	**7**	**5**	**7**	**2**	**2**	**4**	**2**	**1**	**3**	**3**	**11**	**1**	**5**	**6**	**111**

Tabela nr 2
Wykaz nauczycieli, przedmiotów oraz ilości godzin w rozliczeniu tygodniowym Miejskiej Szkole Ewangelickiej w roku 1852.

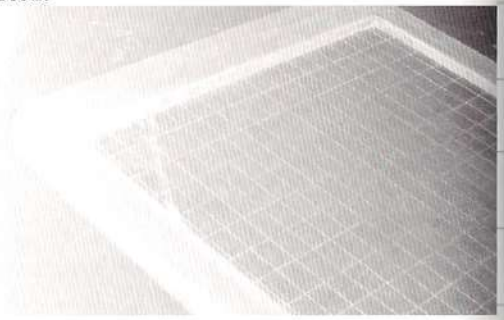

Tabela nr 2 przedstawia wykaz nauczycieli i przedmiotów nauczanych w tej szkole. Uwagę zwraca postać kantora Fischera, który nauczał tylko śpiewu, a najbardziej uniwersalnym był Franke, drugi nauczyciel, najmłodszy stażem.
W 1864 roku przy ul. Łukasińskiego oddano do użytku nowy gmach oświatowy. Zmieniła się przy tym nazwa szkoły na Królewskie Gimnazjum w Jaworze (po 1918 roku przekształcone w Państwowe Gimnazjum). Szkoła należała do popularnych w regionie i poza ewangelikami uczęszczali do niej katolicy i żydzi. W 1905 roku pracowało w nim 10 nauczycieli. Religię, język francuski i łacinę wykładał dyrektor dr Volkmann, prorektor dr Münscher uczył greki, religii i historii, starszy nauczyciel prof. dr Rosz matematykę i fizykę, starszy nauczyciel dr Lilie grekę, religię, języka niemieckiego i łaciny, nauczyciel gimnazjalny Borsdorf języka francuskiego, historię i geografię, nauczyciel Armbruster grekę, języka niemieckiego, hebrajskiego i łaciny, nauczyciel gimnazjalny Kurth fizyki, historii naturalnej, religii, łaciny i języka niemieckiego, technik nauczyciel Beyer rysunku, śpiewu, rachunków i kaligrafii oraz Eschierschy greki i religii. Istniała także druga szkoła średnia w mieście. Była to żeńska szkoła prywatna otworzona w 1850 roku. W 1860 roku wraz z oddzielnie założonym pensjonatem zajmowała posesję przy ul. Strzegomskiej.

Oprócz oświaty kształcącej na poziomie ogólnym istniało też szkolnictwo zawodowe. Pierwsze zajęcia uzupełniające dla rzemieślników prowadzone były już od 1585 roku. Wątpliwe czy istniało ono przez cały omawiany okres. Nie mniej w interesie cechu było przyjmowanie uczniów na naukę zawodu, która trwała 4 lata. Zachowały się liczne świadectwa ukończenia nauki wystawiane przez starszych cechu,pochodzące z XVIII w. Na początku lat 20-tych XX wieku działała Miejska Szkoła Dokształcająca, ucząc m. in. zawodu drukarza.

Nieistniejący budynek Królewskiego Gimnazjum, pocz. XX w.
fot. Zbiory Muzeum Regionalnego w Jaworze.

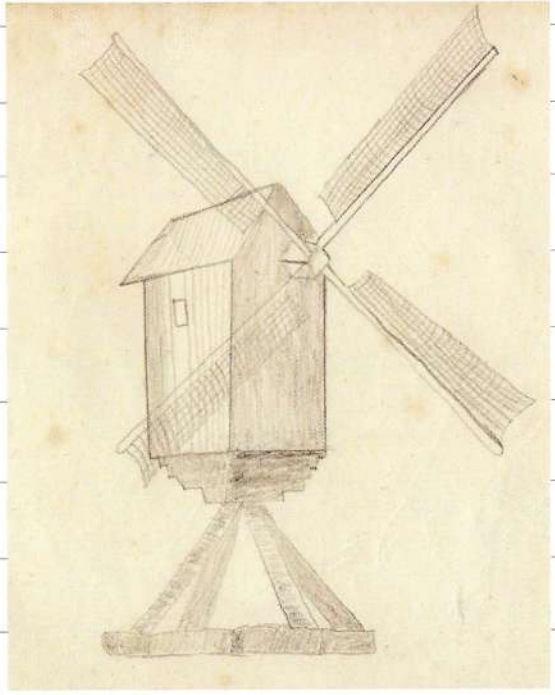

Rysunek wiatraka z zeszytu szkolnego z pocz. XX wieku
Zbiory Muzeum Regionalnego w Jaworze.

Lekcja 10

Temat: *Lata trzydzieste XX stulecia*

W latach 1930 – 1936 na terenie miasta funkcjonowały następujące szkoły: Miejskie Liceum (dyr. Kober), Katolicka Szkoła Ludowa (rektor Stief), Ewangelicka Szkoła dla Dziewcząt (konrektor Heckelt), Ewangelicka Szkoła dla Chłopców (rektor Hübler), Gimnazjum Państwowe (dyr. dr Lehmann) oraz Zawodowa Szkoła Kupiecka (kier. Förster), Szkoła Zawodowa (rektor Stief) i Szkoła Rolnicza (dyr. Richter). Należy przy tym wspomnieć o działającej w tym okresie, o para oświatowej placówce jakim był Dom Panien Szlacheckich przy ul. Staszica 4 stanowiącej połączenie stancji ze szkołą. Młode damy przerabiały materiał jaki obowiązywał w państwowych szkołach, ponadto uczono je m. in. *savoir – vivre*. Ostatnią niemiecką szkołą była istniejąca w latach 1941 – 1945 w tutejszych koszarach jedyna w dziejach miasta Szkoła Podoficerów Piechoty nr 11.

Budynek dawnej ewangelickiej szkoły elementarnej na widokówce z ok. 1910 roku
Zbiory Muzeum Regionalne w Jaworze.

Lekcja 11

Temat: W Polsce - od 1945 roku

Duże zmiany w jaworskim szkolnictwie nastąpiły po 1945 r. W wyniku uzgodnień pomiędzy Wielką Brytanią, USA i ZSRR, a następnie postanowień konferencji poczdamskiej do państwa polskiego wróciły jak wówczas określano Ziemie Zachodnie. Do Jawora pod koniec kwietnia 1945 roku przyjechała grupa operacyjna złożona z urzędników, którzy mieli zorganizować administrację i zagospodarować miasto. Pierwszą placówką oświatową powstałą we wrześniu 1945 roku była Szkoła Podstawowa nr 1, mieszcząca się w dawnej szkole katolickiej przy pl. Kilińskiego. W lutym 1946 roku „jedynka" została przeniesiona do gmachu przy ul. Kościuszki. W 1947 roku Zarząd Miasta, mając zgodę rady miejskiej,zaciągnął kredyt na remont budynku przy ul. Limanowskiego, który w **1948** roku został ukończony i stał się siedzibą Szkoły Ogólnokształcącej Stopnia Podstawowego nr 1. W dniu 27 września 1946 roku powstała Publiczna Średnia Szkoła Zawodowa. Jej pierwsza siedziba znajdowała się w dawnej loży masońskiej. W 1947 roku została przeniesiona do kamienicy przy ul. Armii Krajowej 7. W 1946 roku zostało założone Prywatne Gimnazjum i Liceum Koedukacyjne Miejskie, które w następnym roku zostało przekształcone w Państwowe Gimnazjum i Liceum Humanistyczne. Czasowo też funkcjonowała szkoła kamieniarska przy ul. Wrocławskiej.

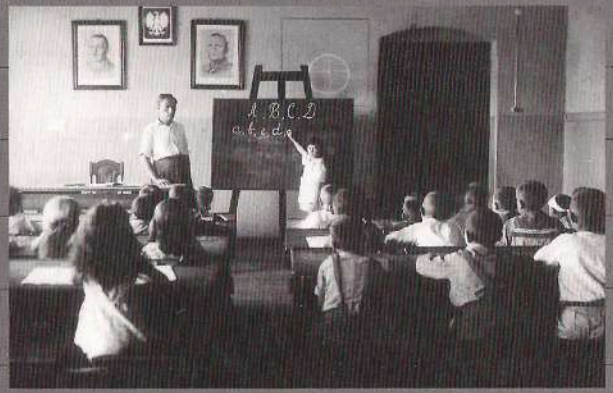

Lekcja języka polskiego w szkole żydowskiej, prowadzonej przez Powiatowy Komitet Żydowski w Jaworze, 1946 r.
Zbiory Muzeum Regionalnego w Jaworze

Budynek dawnej loży masońskiej (od 1935 do 1945 r. siedziba Powiatowej Szkoły Zawodowej, w latach 1946-1947 Publicznej Średniej Szkoły Zawodowej, od 1957 r. Szkoły Podstawowej nr 3), fot. A. Muła.

Sytuacja finansowa szkolnictwa w latach powojenna była zła. Znalazło to odbicie na posiedzeniu Komisji Oświaty Miejskiej Rady Narodowej w dniu 22 stycznia 1947 roku. Jej przewodniczący Antoni Mikołajczyk stwierdził, że roczna dotacja w wysokości 110 tys. złotych jest za mała. Nie uwzględniono wydatków *„na książki dla biednych dzieci, prenumeratę pism, bibliotekę szkolną oraz na oświatę pozaszkolną i przedszkola"*. Zdaniem Komisji dotacja powinna być rzędu 1.000.000 zł, *„nie wliczając do tej sumy wydatków rzeczowych i osobowych"*. W następnym roku budżet był zadawalający i wynosił 2 245 600 zł.

Pomimo tych trudności w 1948 roku z inicjatywy Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci powstała Szkoła Podstawowa nr 2. We wrześniu 1956 roku rozpoczął swą działalność, po licznych przedtem zmianach organizacyjnych, 2-letni Ośrodek Szkolenia Asystentek Pielęgniarstwa, którego w 1966 roku przeniesiono do Bielawy. Na posiedzeniu Kulturalno – Oświatowej w dniu 27 lutego 1957 roku zapadł wniosek o utworzeniu Szkoły Podstawowej nr 3 w dawnej świetlicy Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego przy ul. Armii Krajowej 7.

W ramach akcji tysiąc szkół na tysiąc lat państwa polskiego w 1959 roku rozpoczęto budowę nowej, którą oddano 7 października 1961 roku jako Szkołę Podstawową nr 5. Drugą szkołą kształcącą kadry na potrzeby służby zdrowia było powołane 1 września 1963 roku Liceum Medyczne i Studium Zawodowe. W 1966 roku oddano tej placówce budynek przy ul. Kolejowej.

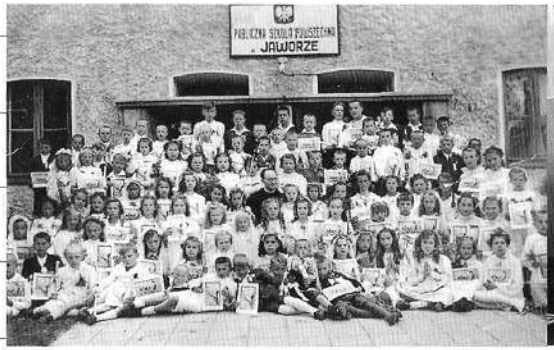

1948 - uczniowie Publicznej Szkoły Powszechnej

Uczniowie Szkoły Podstawowej nr 3

Dużo ciekawej informacji o sytuacji jaworskiej oświaty szczebla podstawowego w dostarcza nam sprawozdanie Komisji Oświaty i Kultury Prezydium Miejskiej Rady Narodowej. W 1967 roku na terenie miasta było 5 szkół stopnia podstawowego (1, 2, 3, 4 i 5), do których uczęszczało 2.989 dzieci. Według członków komisji tylko szkoła nr 3 mieściła się w budynku do tego przystosowanym, pozostałe w gmachach do tego zbudowanym (zapomniano o „jedynce"). W referacie przedstawiono największe bolączki tych jednostek. Szkoła nr 4 borykała się z przedłużającym się remontem, ponieważ *„brak jest materiałów do centralnego ogrzewania"*. Największą potrzebą „dwójki" była budowa sali gimnastycznej, bo jak podkreślono *„zajęcia prowadzone są na dworze nawet przy niesprzyjającej pogodzie"*. Dużo uwag miano do „Tysiąclatki". Jak zauważono, mimo że szkoła istnieje jedynie 7 lat to *„pochłania poważne sumy na remonty"*, z powodu *„wadliwego i niestarannego wykonania przez wykonawcę"*. Wymieniono szereg istotnych usterek jak zawilgocenia, konieczność remontu dachu a także *„zawalona podłoga w sali gimnastycznej"*. W dalszej części stwierdzono, że na cele oświatowe rada miejska wydała 444 079 zł co jak zaznaczył autor sprawozdania *„suma niebagatelna, ale na pokrycie całej działalności pięciu szkół jest skromna"*. Dalej zalecił dyrektorom oszczędność i ostrożność w zakupach.

Siedziba Publicznej Średniej Szkoły Zawodowej od 1947 r. przy ob. ul. Armii Krajowej, fot. A. Muła.

Dzieje jaworskiego szkolnictwa było typowe dla Dolnego Śląska. Podobnie jak w innych miastach, tej wielkości, początkowo szkoła funkcjonowała przy parafii farnej. W czasie Reformacji była ona na dobrym poziomie, choć nigdy nie osiągnęła takiej sławy jak liceum w Brzegu czy Złotoryi. Oprócz funkcji dydaktycznej pełniła ona w XVIII wieku rolę lokalnego ośrodka kultury. Nauczyciele byli dramaturgami, uczniowie aktorami, a w budynku zaś znajdowała się sala teatralna. W XIX wieku w wyniku reform Humboldta szkoła została wciągnięta w struktury państwa pruskiego. Po 1945 roku szybko i sprawnie zorganizowano struktury polskiego szkolnictwo, zarówno ogólnokształcącego jak i zawodowego, w tym o wąskiej specjalności jak kamieniarstwo.

Kalendarium historii I LO w Jaworze

8 stycznia 1946 - powstanie Prywatnego Gimnazjum i Liceum Koedukacyjnego Miejskiego w Jaworze;
1 września 1946 - przekształcenie szkoły w Państwowe Gimnazjum i Liceum Humanistyczne w Jaworze;
maj 1948 - pierwsza matura;
1 września 1948 - przeniesienie szkoły do obecnego budynku i powstanie 11-letniej Szkoły Ogólnokształcącej Stopnia Podstawowego i Licealnego;
1956 - I Zjazd Absolwentów;
grudzień 1966 - II Zjazd Absolwentów: nadanie szkole im. Księcia Bolka I; wmurowanie tablicy pamiątkowej oraz ufundowanie Sztandaru;
1977 - powstanie Zespołu Szkół w Jaworze; w skład którego wchodziły: Liceum Ogólnokształcącego im. Księcia Bolka I; Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących, Liceum Zawodowe o Kierunku

1946/47 - dyrektor Jan Juchniewicz z uczniami I-wszej klasy liceum

1948 - pierwsza matura

1950 - studniówka

1991- likwidacja Zespołu Szkół i powrót do nazwy Liceum Ogólnokształcące;
1996 - III Zjazd i Bal Absolwentów – z okazji 50-lecia istnienia szkoły; wydanie Zarysu historii Liceum Ogólnokształcącego;
1999 - utworzenie I Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Jaworze;
2001 - obchody 55-lecia istnienia szkoły i 700. rocznicy śmierci Księcia Bolka I- Patrona Szkoły, wmurowanie tablicy pamiątkowej;
2005 - remont sali gimnastycznej;
2006 - IV Zjazd i Bal Absolwentów z okazji 60-lecia szkoły. Wydanie Kart z dziejów liceum 1946-2006. Remont Auli;
2009 - odsłonięcie tablicy poświęconej Pamięci Dyrektora Antoniego Świebodzińskiego i nauczycieli z nim pracujących, remont zespołu boisk sportowych;
2010 - remont i modernizacja pomieszczeń piwnicznych, powstanie parkingu;
2011 - obchody 65-lecia szkoły.

2011- budynek szkoły

Dyrektor Mieczysław Michalski

Korytarz i aula szkoły

Bibliografia:

1. Źródła:

Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Oddział w Legnicy:
Akta Kościoła Pokoju w Jaworze (1654-1947), sygn. 810;
Akta miasta Jawora, sygn 146: *Inventaria (1627-1664)*,
sygn. 154: *Gericht-Buch (1683-1711)*, sygn. 155: *Gericht-buch (1686-1691)*,
sygn. 157: *Gericht-Busch (1696-1699);*
Państwowe Gimnazjum w Jaworze, sygn. 7;
Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miasta w Jaworze (1945-1950), sygn. 5;
Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Jaworze (1945-1976) , sygn. 116;
Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Jaworze (1950-1976) , sygn. 26-27.

2. Starodruki do 1800 roku, czasopisma oraz publikacje współczesne:

Ch. Wolff, *Der Anfangs=Gründe Aller Mathematischen Wissenschafften Letzter Theil / Welcher sowohl die gemeine Algebra, als die Differential=und Integral=Rechnung / und einen Anhang* [...], Halle 1737.
C.J. Bougine, *Handbuch der allgemeinen Litterargeschichte*, t. 4, Zurich 1791.
J.G. Meusel, *Lexikon der vom Jahr 1750 bis 1800 Verstorbenen Teutschen Schrifftsteller*, t. 1, Leipzig 1802; t. 3: Leipzig 1804.
Ch. Fischer, *Chronik der Schlesischen Kreisstadt Jauer von 1008 bis 1817*, Jauer 1818.
Werdermann, Johann Carl Gotthelf, [w:] *Neuer Nekrolog der Deutschen*, red. F. A. Schmidt, B. F. Voigt, t.11, Frankfurt am Main 1833.
C.S. Herrmann, *Geschichte der Evangelisch-Lutherischen Friedenskirche vor Jauer, genannt zur heiligen Geist*, Jauer 1855.
G. Schönaich, *Die alte Furstentumshauptstadt* Jauer, Jauer 1903.
Legnica. Monografia historyczna miasta, red. M. Haisig, Wrocław - Warszawa – Kraków 1977.

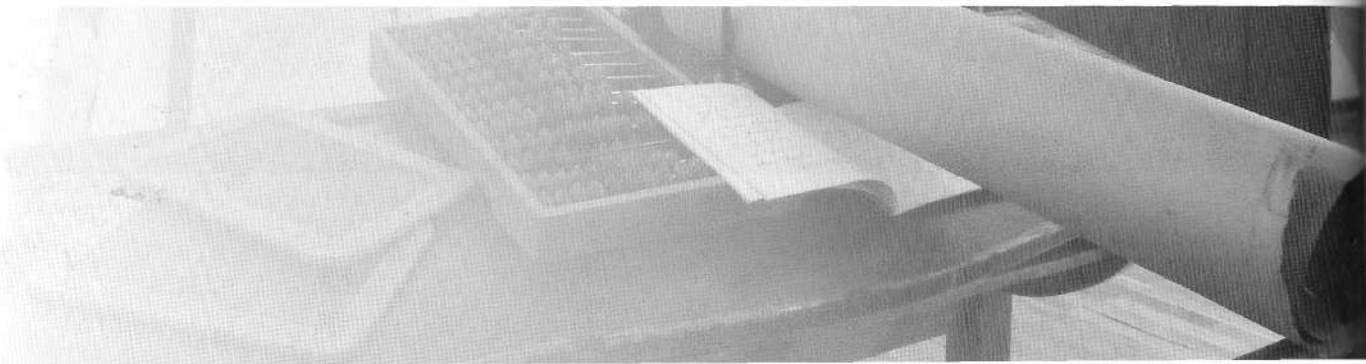

R. Gawthrop, G. Strauss, *Protestantism und literacy in Early Modern Germany*, „Past and Present", 104 (1984).
R. Dzwolak, *Dzieje oświaty i kultury w Jaworze*, Jawor 1985.
Szkoła Podstawowa nr 5 im. Janusza Korczaka w Jaworze 1961-1986, opr. A. Kozłowska, E. Olszańska, J. Piaskowska, K. Sudelska, Jawor 1986.
K. Bobowski, *Ewolucja pisma neogotyckiego na Śląsku od początku XVI do połowy XX wieku*, Wrocław 1992.
H. Meissner, *Pamiętam Jawor*, „Gazeta Jaworska", 48 (1993).
S. Kotełko, *W średniowieczu – od początku miasta do 1526 roku*, [w:] *Świdnica. Zarys monografii miasta*, red. W. Korta, Wrocław – Świdnica 1995.
Lubin. Zarys rozwoju miasta na przestrzeni wieków, red. K. Matwijowski, Wrocław – Lubin 1996.
Zespół Szkół Zawodowych im. Komisji Edukacji Narodowej w Jaworze 1946-1996, opr. K. Kościak, B. Chrzanowska, Jawor [1996].
Zarys historii Liceum Ogólnokształcącego w Jaworze, red. R. Plata, Jawor 1996.
Dzieje Złotoryi, red. R. Gładkiewicz, Złotoryja – Wrocław 1997.
Strzegom. Zarys monografii miasta i regionu, red. K. Matwijowski, Wrocław – Strzegom 1998.
Encyklopedia Wrocławia, red. J. Harasimowicz, Wrocław 2000.
Bolesławiec. Zarys monografii miasta, red. T. Bugaj i k. Matwijowski, Wrocław – Bolesławiec 2001.
M. Goliński, *Wrocław od połowy XIII wieku do początku XVI wieku*, [w:] *Historia Wrocławia*, t. 1: *Od pradziejów do końca czasów habsburskich*, Wrocław 2001.
Historia życia prywatnego, red. P. Ariès, G. Duby, t. 3: *Od renesansu do oświecenia*, red. R. Chartier, Wrocław 2005.
Liceum Ogólnokształcące w Jaworze. Karty z dziejów liceum 1946-2006, red. W. Woźniakiewicz, Jawor 2006.
Powiatowe Centrum Kształcenia Zawodowego im. Komisji Edukacji Narodowej 1946-2006, opr. J. Wieczorek, Jawor 2006.
Dolny Śląsk. Monografia historyczna, pod red. W. Wrzesińskiego, Wrocław 2006 (= seria: *Acta Universitatis Wratislaviensis*, No 2880).

MUZEUM REGIONALNE ZAPRASZA

WYSTAWY STAŁE:
GALERIA ŚLĄSKIEJ SZTUKI SAKRALNEJ - zaaranżowana w gotyckim wnętrzu kościoła klasztornego. Zachowane późnogotyckie polichromie, w tym unikatowy cykl Męki Pańskiej i zespół transferów XV- wiecznych malowideł ściennych

IZBA LUDOWA - prezentuje charakterystyczne formy ludowej sztuki dolnośląskiej XVIII i XIX wieku, we wnętrzu dawnej izby ludowej.

DAWNE RZEMIOSŁO - prezentowane w sali dawnego refektarza zabytki związane są z rzemiosłem i nowożytnymi cechami miejskimi. Atrakcją ekspozycji są dzieła złotników jaworskich z XVIII wieku, będące częścią tzw. „Skarbu z Bremy".

MIECZ, SZABLE, KARABINY - eksponowane w pomieszczeniach XV-wiecznej kaplicy św. Bonawentury i zakrystii. Zgromadzone tu XIV, XV i XVI-wieczne miecze, tasaki, halabardy z XVI i XVII w. a także elementy uzbrojenia, stanowią najciekawszy zbiór militariów w regionie.

ZIEMIA JAWORSKA W PRADZIEJACH - ekspozycja przedstawia prehistorię ziemi jaworskiej od czasów neolitu aż po wędrówkę ludów.

SKARBIEC SUDETÓW - wystawa minerałów, kryształów, kamieni szlachetnych i półszlachetnych pochodzących głównie ze zbiorów prywatnych stanowi jeden z najbogatszych i najrzadszych zespołów „naturaliów" na Dolnym Śląsku.

10,00

Muzeum Regionalne w Jaworze
59-400 Jawor. ul Klasztorna 6
tel. 076/870-30-86, tel./fax 076/870-23-21
e-mail: muzeum@muzeumjawor.pl

Muzeum czynne:
od listopada do marca: środa - niedziela, od 10.00 do 16.00
od kwietnia do października: środa - niedziela, od 10.00 do 17.00
sobota - wstęp wolny; poniedziałek, wtorek - nieczynne

Oferujemy:
- usługi konserwatorskie: konserwacja obrazów, rzeźby drewnianej i kamiennej, prace snycerskie
- oprowadzanie osób i wycieczek po mieście,
- sprzedaż wydawnictw związanych z miastem i regionem,
- wynajem sali odczytowej na spotkania oficjalne,
- transport towarów.

Serdecznie zapraszamy!

Publikację dofinansowano z udziałem środków Gminy Jawor

Partner projektu: I Liceum Ogólnokształcące im. Bolka I w Jaworze

Projekt graficzny: Dorota Giers-Lisowska
Wydawca: „CHROMA" Drukarnia, Żary

Przód i tył okładki: fragmenty aranżacji wystawy: „Historia szkolnictwa w Jaworze na przestrzeni dziejów"

MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA * w Jaworze *
CZYTELNIA

Miejska Biblioteka Publiczna w Jaworze
02401-000086748